

הרב אברהם הלל גולדברג זצ"ל

משה רבנו- רבן של ישראל

ראשי פרקים

- א. ראשית הדרך
- ב. "למה הרענתה"
- ג. שבירת הלוחות
- ד. מי מריבה
- ה. סוף הדרך

א. ראשית הדרך

משה, מושיען של ישראל, נועד לשליחותו עוד בטרם שנולד. ראו איצטגניני פרעה שמושיען של ישראל עתיד להוולד באותו פרק, לפיכך גזר מיתה על הזכרים¹, וביום שנולד משה, אמרו לו איצטגניניו, היום נולד מושיען², וכשנולד נתמלא הבית כולו אורה³. מיום שנולד משה זכה לעין פקוחה של גואל ישראל עליו, ניצל באורח פלא מן היאור⁴, גדל שלא כדרך כל הארץ⁵, ואף ניצל מחרב פרעה בדרך נס⁶. "ויגדל משה" - כבר בבית פרעה נראו בו גינוני מלכות, אף זרים הכירוהו כגדול, מנהיג וממונה על פלטין של מלך⁷. "ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" - המלכות והגדולה אינה מעבירה את משה על דעתו, והיא כולה נתונה לסבלותם של אחיו בני עמו, נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם⁸. הוא שחוקר ותמה על גורלם הקשה של בני עמו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בפרך, ומדוע אינם ראויים להגאל⁹, הוא שנוטה שכם להקלת סבלם, הוא שמוסר נפשו להצלתם עד שנתפס למלכות. בכל התהליך המופלא של לידתו, הגידול העל-טבעי, היציאה אל אחיו, ואף הבריחה ממצרים, אנו רואים את ראשית דרכו של מושיען של ישראל, את האיש הנבחר ע"י גואל ישראל להיות שליח הגאולה בבוא הזמן, להביא את בשורת

* את המאמר קבלנו מידי הרב בחודש אלול תשנ"ג. ביום כ"ז בניסן תשנ"ד נתבקש בישיבה של מעלה. ת.נ.צ.ב.ה.

** הכותרות מהעורך.

1. מדרש שכל טוב, ועי' ברש"י א,טז.
2. רש"י שם כא.
3. סוטה יג.
4. עי' סוטה יב:
5. שמור"ד פ"א,לא.
6. עי' רש"י ב,טו.
7. עי' ברש"י.
8. רש"י.
9. רש"י שם יד.

הגאולה לעם הנדכה, הנאנח והנאנק ביסוריו, הוא נועד להתיצב לפני המלך העריץ והאכזר ולהשמיע באזניו את הצו הא-להי: "ש ל ח א ת ע מ י".

* * *

והנה הגיעה השעה הגדולה, שעת הגאולה הנכספת ע"י משה עצמו, משה זוכה לראות את "המראה הגדול הזה", לגילוי שכינה בסנה, שכינת ה' יורדת להצלתו של העם המפרפר ביסוריו, הנאנק והזועק מתוך מכאוביו. משה שומע דברים, להם ציפה זה ימים ושנים, מפי הגבורה הוא שומע גילוי דעת על גאולת ישראל כי קרובה היא מאד, עליו, על משה, מוטלת עתה ע"י גואל ישראל השליחות הגדולה, להיות מושיען של ישראל.

"ועתה לכה ואשלח" (שם ג,י), אמר ר' אליעזר, ה"א בסוף תיבה, לומר - אם אין אתה גואלם, איי אחר גואלם. (ויק"ר פ"א, ה)

* * *

לפנינו תופעה מוזרה ביותר. משה רבנו, הכואב ודואב על צרתם של ישראל, המתפלל ומצפה לגאולה, מגלה אי-רצון לקבלת השליחות של הגאולה מפי ה', מתחיל ב"מי אנכי כי אלך...". אין הוא ראוי לתפקיד הרס הזה, אף מכניס נימה שאין העם זכאי שיעשה לו נס¹⁰, משה בחיר ה' אף סוטה מדרכי אבות והחל להרהר, כביכול, אחר מדותיו של הקב"ה¹¹, מנהל ויכוח נוקב וממושך עם הקב"ה, מגלה בעצמו אף מומים פיסיולוגים השוללים את הסתגלותו לשליחות, ובסוף אחרי כל השידולים ודברי הפיתוי¹², ואחרי ההסבר הרחב והבטחת קודש מפי אדון העולם בכבודו ובעצמו - "ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתך אשר תדברי" (שם ז,יב), באו הדברים ההחלטיים בפי משה, הגובלים בסרוב¹³, סרוב מוחלט למלא רצונו של הקב"ה - "שלח נא ביד תשלח".... כל הפרשה הזו, על ראשית דרכו של בחיר היצורים כולם, ודאי מהווה תעלומה עבורנו, ומחכה להסבר סביר ומתקבל על הדעת, עד כמה שהדבר אפשרי ונתון להבנתנו.

מן הראוי גם לציין, שאם אמנם דבריו האחרונים של משה גרמו לחרון אף של הקב"ה¹⁴, אך לא לויתור על משה כשליח ה'. במשך כל ימי הויכוח (שארך שבעה ימים¹⁵), הדין והדברים בין הקב"ה לבין משה, נתגלתה מדת ארך אפים והסובלנות של הקב"ה ביחס למשה, השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון¹⁵. דבריו של משה זוכים להסבר אבהי ומשכנע, מקבל הוראה מעשית, לומד מפי הקב"ה דרכי טיפול בבגיה העומדת לפניו, שם בפיו את ההודעה לעם ולזקנים, אף דבר ה' לפרעה, המלך העריץ, מוכן הוא. לשם מניעתן של אשליות ואכזבות, אף מגלה לו גואל ישראל, כי דרך הגאולה לא קלה היא, עליו לדעת כי "לא יתן אתכם מלך מצרים לרלך", וצפוי תהליך ממושך של הכבדת הלב. כתוצאה ראשונה של השליחות הזו, יתכן שעוד יגבר השעבוד ויגדל הסבל, ברם החלטת

10. ע"י רש"י ג,יא.

11. ע"י סנהדרין קיא. וברש"י שם ו,ט.

12. וכל שבעת הימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה. (שם ד,י ברש"י).

13. והיה מסרבו... מדרש תהלי"ט יח.

14. שם ז,יד וע"י ברש"י שאף נענש על כך.

15. רש"י שם ג,יא.

ה' על הגאולה הקרובה נחושה היא, ואין לשנותה, הגאולה מובטחת - "ואחרי כן ישלח אתכם..." (שם ג,כ).
 אף אחרי חרון האף שיצא עליו, זוכה משה להבנה מצד הקב"ה, לדאגה כנה בהקלת התפקיד עליו ע"י צרופו של אהרן אחיו אליו.
 יחס מיוחד זה שזכה לו משה, בשעה שהתחטא לפני קונו, אף הוא אומר דרשני.

* * *

סוף סוף יוצא משה למצרים, האם יצא מרצון ובחפץ לב? האם סוף סוף השתכנע והתפזרו כל החששות הכבדות שעורר משה?
 לא נאמר דבר בתורה על הסכמתו של משה לשליחות שהוטלה עליו.

"וילך משה וישב אל יתר חתנו, ויאמר לו, אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העוים חיים..." (שם ד,יח).

אנוס וכפוף הלך משה למצרים¹⁶, הלך שלא בטובתו¹⁷, כמה סרב משה שלא ילך בשליחותו של הקב"ה... ולבסוף הלך בעל כורחו¹⁸.
 אנוס עפ"י הדיבור יצא משה למצרים, לא בטובתו ובעל כורחו הלך, כך למדו חז"ל מבין השיטין של התורה.
 למעשה, יצא משה לדרכו מצרימה, נפגש עם אהרן אחיו, עם זקני העם, ובאחרונה עם מלך מצרים ובפיו דבר ה' - "שלח את עמי".

* * *

אנו עוקבים אחר דרכו של משה רבנו בשלביה הראשונים של השליחות, ועומדים שוב לפני תעלומה גדולה, ומתקשים מאד בפתרונה.
 שליט מצרים אינו מכיר בה' אדון העולם, הצו שקבל בשמו אינו מחייב אותו, והוא מסרב בהחלט לקיימו כלשונו.
 האם יש בהתנהגות זו הפתעה למשה?

ידע משה מראש "כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה" (שם ג,יט).
 נאמר לו שוב לפני צאתו למצרים "ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם" (שם ד,כא).
 הרעת המצב, כתוצאה מפניה זו של אהרן, אף היא טבעית מאד והיתה צפויה מראש.

אם היו בעם כאלה, שהתפתחות מצערת זו גרמה להם אכזבה מרה, והם יצאו בתלונות כלפי שליחי ה', הרי ידע משה מה להשיב לטרוניות, היה בודאי מקום לדברי הסבר רחבים על דרכי ה' והנהגתו בשעה זו, וכי תופעה זו אינה אלא אחד מתהליכי הגאולה המתוכננים מראש ע"י גואל ישראל.
 למרבה הפלא, משה לא רק שאינו מנסה להרגיע את הרוחות, אלא נשמעים מפיו, מפי נאמן ביתו של הקב"ה, דברים בוטים מאד, דברים שלא נשמעו אף מפייהם של ה"נצים ונצבים" המובהקים, וכאילו מטית ח"ו דברים כלפי מעלה...

16. מדרש כתי"י מהגיזזה, מובא בתו"ש.

17. תנחומא תולדות יב.

18. שמד"ד ד,ג.

"וישב משה אל ה' ויאמר, ה' למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתני" (שם ה,כב). באותה שעה בא משה והשיב דברים לפני הקב"ה... ואם תאמר מה איכפת לי, אם כן למה זה שלחתני... (שמו"ר ה,כב)

ודאי אף זו פרשה סתומה היא, ומצוה לישבה.

ב. "למה הרעתה"

אדון כל הנביאים, לא קם כמוהו לפניו ולאחריו, הוא אשר "נקשרה דעתו לצור העולמים ונתקדש כמלאכים"¹⁹, פה אל פה ידבר בו ותמונת ה' יביט, ודאי אף ראשית דרכו זו, שהיא נסתרה מבינתנו, כולה תורה היא, לימוד גדול שללמדו אנו חייבים בעיון רב...

בגישתו זו בזמן הטלת השליחות ההיסטורית עליו, שהיא מוזרה קצת בעינינו, יתכן ובאים בה לידי גילוי תכונותיו ומדותיו של ענק הדורות. דווקא בדברים הקשים ביותר²⁰ שהושמעו מפיו, מתגלית דמותו הקורנת של מנהיג האומה, אביהם של ישראל.

העם צועד עדיין את צעדיו הראשונים, נמצא בתהליך של התהוות, וכבר נעמד לפני נסיונות קשים שאינו מסוגל לעמוד בהם.

לגאולה צריך העם להיות מוכן, לא קלה היא הדרך, זרועה מוקשים מסוכנים ומכשולים קשים. כל צעד מעמיד לפני נסיונות, והעמידה בהם תלויה יותר בכושר נפשי ורוחני מאשר גופני וגשמי.

דרושה הסתגלות לחיי חרות אחרי תקופה ממושכת של חיי השפלה ועבדות. גאולה - מבלי ההכנה הראויה וההכשרה הדרושה, הרת סכנות היא, ועלול העם לאבד, ח"ו, את מה שניתן לו.

הכיר משה את העם הזה, ידע שאינו מוכן ומוכשר לקראת היעוד הגדול²¹, העם אמנם נאנת ונאנק, אך רק מקושי השעבוד, צועק מפני נוגשיו ומתוך מכאוביו²², ולא מתוך כמיהה לחיי תורה²³, לא מתוך שאיפה לחירות ופדות הנפש, ולא מתוך ערגה להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש החי את חיי העצמאיים בארץ אבות, ולמעשה עדיין העם שקוע בטומאת מצרים.

התפקיד שהוטל על משה בסנה, כפול הוא כנראה, "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, והוצא את עמי בני ישראל ממצרים"^(שם ג,י), שליחות לפרעה בשם ה' והוצאת העם ממצרים, אולי במובן רחב יותר מכפי המשמעות הפשוטה, הוצאת העם מטומאה לטהרה ולעשותו ראוי לגאולה.

אף משה משיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, "מי אנכי כי אלך אל פרעה, (מה אני חשוב לדבר עם המלכים - רש"י) וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" (מה זכו ישראל שינעשה להם נס ואוציאם ממצרים - רש"י). אין לראות את יציאתו של העם

19. רמב"ם פ"ז מהל' יסודי התורה ה"ו.

20. שהקשה לדבר - רש"י בראש פ' וארא.

21. היה משה מהדהר בלבו... היאך יהיו ראויין לגאולה... (שמו"ר א, לה).

22. שמות ג, ז.

23. עיי' רש"י ז, ו, שמעתי את נאקת בני ישראל "הנואקים" אשר מצרים מעבידים אותם...

ממצרים בשעה זו בדרך הטבע, אף אם פרעה יסכים לכך, והאם יש בידי ילוד אשה לחולל נס שכזה - "וכי ארציא..."²⁴
 משה חושש לחילול שמו של עם ישראל כתוצאה משליחות זו אם העם לא יבין אותה כראוי, ואז עלול לאבד שעת כושר נדירה - שעת פקידה לגאולה, והדחיה מי יודע קיצה.
 משה, אביהם של ישראל, מסכן את עצמו, את נפשו, ומתחיל בדחיות וסירובים בידעו ברור את אשר לפניו.
 משה מעמיד את אישיותו בסימן שאלה, נכנס בסיכונים קשים של אובדן הנפש ח"ו, של ניתוק מחיי הנצח, הוא מוכן לוותר על מנהיגות, גדלות ונשיאות בעולם הזה, אם בדרך זו תימנע - לדעתו - התפתחות בלתי רצויה בדרך תקומתו של העם, אם יצילו באורח זה, מאסון של כליה ח"ו, בשעת סטיה חמורה, שהיא אפשרית בהתאם למצבו הרוחני, או אף מאשמה כבדה, שתתפרש כעלבון לעם הנבחר...
 ומסירות נפש היא זו העולה בערכה על מסירת הגוף.

* * *

אכן החששות של משה לא התבדו, אחרי שנכנס בעול השליחות הכפויה עליו... מיד עם הנסיון הראשון - החמרת היחסים עם מלך מצרים והכבדת העבודה - לא עמד בו העם.
 מיד פגיעה קשה במשה ואהרן והאשמה כבדה נגדם - "...הבאשתם את ריחננו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו" (שם ה,כא), ובמקום אחר מגלה התורה את הלך הרוח בעם שטען פשוט - "חדל ממנו ונעבדה את מצרים, כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר" (שם יז,יב)²⁴.
 מיד עם צאת העם ממצרים ובעמדו על יד ים סוף, היה קיים חשש של "פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה" (יג,יז). חשש זה לא ירד אף בלכתם בדרך הארוכה במדבר, ועל סף כניסתם לארץ פרץ מרד המרגלים בסיסמא של - "נתנה ראש ונשובה מצרימה" (במדבר יד,יז). כל שעה קשה, כל מצב בלתי נוח בדרך, גרם למריבות קשות, התאוננות ואף געגועים לסיר הבשר אשר במצרים, והכביד על כולם מעשה העגל, שעלול היה ח"ו, להמיט אסון של כליה על העם, על אם הדרך.

* * *

עם ההתפרצות הראשונה של "אנשים מישראל" או "הנצים והנצבים" הידועים²⁵, נפלטו מפיו של הרועה הנאמן דברים קשים מאד:

"למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני... - הלא הייתי אומר: "שלח נא ביד תשלח", ואני הייתי יודע, כי עדיין לא נתמרקו עוונות העם הזה...
 (מדרש לקח טוב מובא בתנ"ש שם)

כלומר, מי גרם להם שיחולל שמם ויתגלה קלונם?!
 לפי דרכנו, יש בדברים אלה של משה, משום גילוי נוסף במדת 'מסירות הנפש' למען ישראל.

24. עי' ברש"י שם.

25. עי' רש"י ה,כ.

העם נכשל, משה מחפה על כשלונו זה, בהעמידו פנים, שאף הוא עצמו עם כל דרגת גדלותו, ילוד אשה הוא, מורכב מבשר ודם, גידים ועצבים, אף הוא מסוגל להכשל, לרדת ואף ליפול לתהום של יאוש, תחת לחץ קשה של סבל ועינויים. הם, בני העם הכורע תחת מעמסה ללא הרף, השותת דם ילדיו, הם אינם מסוגלים להבין את דרכי ה', אף אני כמותם...

הם, ה"אנשים מבני ישראל", באים בטרפוניה נגדך במצב ללא נשוא, אף אני אמרתי דברים המתפרשים כהרהור אחר מדותיך, האם יבולע לעם הזה על דבריו בשעת צער? הרי הקולר תלוי בי במנהיגם.

דרך זו הרת סכנות היא בודאי, עלול היה משה לאבד את הכל, ואמנם פגעה בו מדת הדין:

"עתה תראה אשר אעשה לפרעה" (שם ו,א) - הרהרת על מדותי... לפיכך עתה תראה, ולא העשוי למלכי ז' אומות, כשאביאם לארץ...

(רש"י שם לפי הגמ' בסנהדרין ק"א)

ברם, לא נפגעה במאומה אישיותו הטהורה מכל סיג, של משה רבנו, ואך הקב"ה, הבוחר לבבות, ידע להעריך את טוהר כוונתו של נאמן ביתו... הקרבה עצמית זו היא מדת 'מסירות הנפש' למען ישראל, העם אשר הרועה הנאמן אהבו יותר מנכשו...
דברי חז"ל יש למצוא סמוכין לדברינו וזה לשונם:

"היצל לא הצלת את עמך" (דברי הקובלנא של משה, שם ה,כג) - רבי ישמעאל אומר - היצל לא הצלת דאי, רבי עקיבא אומר - יודע אני שאתה עתיד להצילם, אלא מה איכפת לך, באותן הנתונים תחת הבנין... באותה שעה בקשה מידת הדין לפגוע במשה, וכיון שראה הקב"ה, שבשביל ישראל הוא אומר, לא פגעה בו מידת הדין (שמו"ר ה,כב).

לפי דברי ר' עקיבא, יתכן לפרש בכתוב, שדווקא אחרי הדברים הקשים שנשמעו מפי משה, נאמר לו "עתה תראה אשר אעשה לפרעה", עתה הוכחת את עצמך כראוי להיות מנהיגם של ישראל...
כי הקב"ה הרואה ללבב, ראה "שבשביל ישראל הוא אומר..."

* * *

הסבר גדול למשה על דרכי ה' גואל ישראל והחלטתו הנחושה על הגאולה דווקא בשעה זו, בא בהתחלת פ' וארא.

אין זו גאולה בדרך הטבע, ואינה מבוססת על הליכים מקובלים בשחרור עמים, על חישובים איסטרטגיים, ואינה מתחשבת בכל מיני חששות סבירות מאד, אף אלו שאכן התאמתו אחר כך.

גאולה זו שלא כדרך הטבע תבוא, תוך גילויים של אותות ומופתים מרעישים עולם, ושידוד מערכות, ולא תשיג אותה מראש כל ביתא אנוש, אף זה שעליו נאמר "ותחסרהו מעט מא-להים" (תהילים ח,י).

גאולה זו הובטחה לאבות בשבועת ה', ומשהגיע זמנה של ההבטחה בוא תבוא, אין כח בעולם שיעצור את תהליכי הגאולה, "כי ביד חזקה ישלחם" (ר,י) - מפני ידי החזקה שתחזק עליו ישלחם" (רש"י), "וביד חזקה יגרשם מארצו" (שם) - על כרתם של ישראל יגרשם" (רש"י).

גלוי וידוע לפני יוצר האדם והמבין לכל מעשי בני אדם, שאכן העם אינו ראוי בשעה זו לגאולה, אך הגאולה בוא תבוא ו"עתה תראה" - עתה ולא לאחר זמן.

ואמר ר' יהודה: מהו "מדלג על ההרים"? אמר הקב"ה, אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל אינם נגאלים לעולם, אלא למי אני מסתכל, לאבותיהם הקדושים... (שמו"ר טו, ד.)

"לכן אמור לבני ישראל אני ה'" (שם טו, ו.) - אני יודע שסופן למרוד בי ולהכעיס לפני, ואע"פ כן הריני גואלן למען שמי... (מדרש הגדול, שם)

ג. שבירת הלוחות

יום מזעזע ביותר בחיי משה, הוא ללא ספק יום העגל והמחולות מסביבו, הוא גם יום שבירתם של הלוחות הראשונים, מעשה א-להים, שקבלם לאחר שהות של ארבעים יום ולילה במחיצתו של הקב"ה.

אף אז עשה משה מעשה חמור וגם תמוה מאד, משה שבר את הלוחות על דעת עצמו²⁶, מדוע פגיעה בקדש הקדשים כתגובה על מעשה מחפיר שנעשה במחנה ישראל. לשם מה ולאיזה צורך? הסבר נועז ביותר, נותנים חז"ל הקדושים:

ראה שאין לישראל עמידה, חיבר נפשו עמהם, שבר את הלוחות, ואמר להקב"ה: הם חטאו ואני חטאתי ששברתי הלוחות, אם מוחל אתה להם, אף לי מחול, ואם אין אתה מוחל להם, אל תמחול לי, אלא מחני נא מספרך אשר כתבת... (שמו"ר מו, א.)

דברי המדרש מבוארים מפי עצמם, הרי בזמן זה, "שאין עמידה לישראל", נתערערה כל זכות קיומו של עם זה עקב הכשלון העצום מיד אחר קבלת התורה, "חיבר נפשו עמהם" עם החוטאים הללו, עם סוגדי העגל, ע"י מעשה חטא שאף הוא חמור. קשר עצמו בגורלם של החוטאים בין לטוב ובין למוטב. אף אז לא נרתע משה מליפול למצב של חטא, או שעלול להתפרש כחטא, לשם הצלתו של העם ביום עברה, בשעה חמורה, כשגזרה של כליה, ח"ו, ריחפה מעל ישראל.

ושוב לפנינו גילוי מזהיר של מידת 'מסירות נפש' במונן הנעלה ביותר.

ושמואל אמר: מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם... (ברכות לב.)

ר' מנחמא בשם ר' תנחום אומר: כל פרנס שאינו משחית נפשו ומשליכה על ישראל אינו פרנס, במשה הוא אומר, "ואם אין מחני נא". (מדרש הגדול)

אף בבקשת הכפרה על מעשה העגל, יש מתז"ל הרואים בדברי משה כעין הטחת דברים:

משה הטיח דברים כלפי מעלה... דבי ר' ינאי אמרי מהכא "ודי זהב" (דברים א, א), מאי ודי זהב, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע בשביל כסף זהב

26. שבת פז. ואף שדרש ק"ו כאמור שם בגמ', אין זה ק"ו גמור, ועי' שם בתוס' ד"ה ומה פסח, ועל כן נחשב על דעת עצמו.

שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל. (ברכות ז.ב.)

וכן ברש"י (שמות ז.ב.לא) על הפסוק "ויעשו להם אלהי זהב" - אתה הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפצם, מה יעשו שלא יחטאו. מה היתה תגובתו של הקב"ה לשבירת הלוחות ע"י משה מדעת עצמו? והיה זה - לפי דברי חז"ל הני"ל - צעד הפגנתי וטכסיס מחושב. האם נענש משה על 'הטחת הדברים' שהרשה לעצמו בשעה זו? מדברי הכתוב יש להבין, שבין המעשה ובין הדברים שלאחריו, כלל לא נחשבו לו למשה, לאף שמץ של חטא. "ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לי, אמחנו מספרי...". (שם ז.ב.ג.) - אך אתה לא חטאת. יתכן להבין בהמשך של הפסוק הני"ל, כי אף זכה משה לציון לשבח על עמידתו בפרץ בשעה קשה לישראל. "ועתה לך נחה את העם" (שם, שם, ז.ד.), עתה הוכחת את עצמך, שאכן הנך ראוי להיות פרנסן של ישראל. אף חז"ל מציינים, שאם אמנם שבר משה את הלוחות מדעתו, הסכים הקב"ה על ידו אחר המעשה, ואף זכה לברכה מיוחדת.

"על הלוחות הראשונים אשר שברת" (שם ז.ד.א) - אמר ריש לקיש, יישר כחך ששיברת. (שבת ז.פ.)

גם ביחס לדבריו הקשים של משה בבקשת הכפרה, אמר ר' יונתן:

מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה, שנאמר (הושע ב): "וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל" (ברכות ז.ב.)

"יישר כחך אחרי מעשה חטאי, כביכול, והודאה לאחר 'הטחת דברים', כי גלוי וידוע לפני הקב"ה, כי 'בשביל ישראל' הוא עושה ואומר...

ד. מי מריבה

מעתה, יתכן ונוכל לקבל מושג מה, על מהותו של החטא העיקרי בו נתפסו משה ואהרן - החטא על מי מריבה.

הרי אנו מתקשים להבין את עצם חומרתו של חטא זה, מה היתה הסטיה מדרך האמת של שני גדולי עולם אלה, על מה ולמה, דין שמים כה חמור, שלא נסלח להם...

לפנינו בכתובים נזיפה קשה ביותר, "לא האמנתם בי" (במדבר כ"ב), "מריתם את פי" (שם, שם, כד), "מעלתם בי" (דברים ז.ב.א), והעונש החמור בעקבותיו של חטא זה - "לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם" (במדבר כ"ב) - בשבועה... נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפילה על כך... (רש"י).

ודאי היה המעשה כה חמור שאינו ניתן לסליחה, והשאלה המעיקה עלינו, היתכן כשלון כה עצום של איש הא-להים נאמן ביתו של ה' ושל אהרן בחיר ה', עתה, בעמדם בשערי הארץ היעודה...

לפי דרכנו, בזמנים ידועים, היה מוכן משה נאמנם של ישראל, להעמיד את אישיותו הגדולה בסימן שאלה, להסתבך בסיכונים, עד כדי מסירת הנפש למען

הצלת קיומו או הגנת כבודו של העם, אולי יש בפרשה כאובה זו משום גילוי נוסף בכיוון זה ובמקום 'חטאו' שם גדולתו...
 ההתקהלויות, המריבות והתלונות, שעמדו בסימנה של הטענה הידועה - "למה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם... ולמה העליתונו ממצרים..." (שם, שם ד-ה) "המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'..." (שם יג), הוכיח בהן העם חוסר אמונה משווע בה' המוציאו ממצרים, המוליכו ומביאו אל ארץ האבות. העם, בהיותו כבר קרוב מאד למטרה, עדיין רחוק הוא מהבין דברים יסודיים ופשוטים מאד, וודאי ירד קרנם של ישראל במאורעות הללו, עתידם נעשה שוב מעורפל ומי ישורנו... משה עושה פעולה המטילה את אשמת העם בו ועליו...

"יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" - שאילו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה (רש"י).

יתכן לפרש, שהתביעה נגדם היתה, שלא הצליחו להחדיר את האמונה הטהורה בלבב העם (לא האמנתם - לא עשיתם שיאמינו), האשמה נגדם היא, שלא עשו מספיק, להביא לידי קידוש שם שמים בעיני העם.
 האם יש להאשים את העם על מצבו הרוחני הירוד, בו בזמן שמוריו-מנהיגיו אף הם אינם מקיימים ציווי ה' כרוחו וכלשונו?! ואכן מוכן משה לקבל עליו את האשמה הכבדה הזו...

שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל - משה ודוד. משה אמר יכתב סורחני, שנאמר: "יען לא האמנתם בי להקדישני". (יומא 19:)

לכאורה, איך יש להבין מדברים אלה שאמרם הקב"ה, כי משה אמר יכתב סורחני?²⁷
 המרת פי ה' ע"י משה במי מריבה, כל הפעולה הזו מטרתה היתה, להשיג משאת נפש מסוימת של משה - יכתב סורחני, סירחון העם יכתב בתורה הקדושה לדורות עולמים על שמו של משה, הוא משה שגרם לחוסר האמונה בעם, הוא שמנע קידוש שם שמים...
 מסירות הנפש היא זו, של אביהם של ישראל - למען ישראל.

* * *

"גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר, גם אתה לא תבוא שם" (דברים א, 17), "ויקציפו על מי מריבה, וירע למשה בעבורם" (תהילים קו), לפי דרכנו מובנים המילים "בגללכם" ו"בעבורם", כי אך בעבורם, למען הצלת כבודם נעשה היחטא...
 לא נסלח לו למשה על מעשהו זה הפעם, למרות טוהר הכוונה שעמד לו בכל המקרים הקודמים, אף הם מעשים חמורים²⁸, אף לא הועילו לו תפילות כמנין "ואתחנן" ותחנונים קורעי לבבות, כי שבועת ה' אין להשיב²⁹ ואין משוא פנים ביום עברה, "וטוב להם לצדיקים שאין נושאים להם פנים בעולם הזה, וטוב לו למשה שלא נשאו לו פנים בעוה"ז" (יומא 19:).

27. ע"י במהרש"א שם.

28. ע"י ברש"י כ"ב: וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם...

29. ע"י ברש"י שם.

ובפני תנאי קשה נעמד משה רבינו, עת התחנן לפני ה': "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה...":

אמר לו הקב"ה, אם "אעברה נא" אתה מבקש לקיים, בטל "סלח נא" (במדבר י"ט, אתר חסא המרגלים), ואם "סלח נא" אתה מבקש לקיים, בטל "אעברה נא".. אמר ריב"ל כיון ששמע משה כך, אמר לפניו רבש"ע ימות משה ומאה כיוצא בו, ולא תנוק ציפורנו של אחד מהם...³⁰ (דב"ר ז"י)

יקרה לו למשה, אוהבם של ישראל, ציפורנו של אחד מהם, ולא יוותר עליו ועל פגיעה בו ח"ו, תמורת ההישג הגדול שבגדולים, תמורת כניסה לארץ משאת נפשו, תמורת חייו הוא...

משה נתן נפשו על ישראל ונקרא על שמו... (שמד"ר ז"ל)

ה. סוף הדרך

לא ירד ערכו של משה ע"י הטחת דברים כלפי מעלה, ואף לא על מעשים תמורים כשבירת הלוחות מעשה א-להים, והמרת פי ה' במי מריבה, כי "בשביל ישראל", 'בגללם ובעבורם' הוא אומר ועושה. למרות ה'חטאים' הללו, לא נסתלק מעליו הזיו והזוהר ודמותו נשארה קורנת לעד לעולמי עולמים... אחד מעיקרי האמונה הישראלית ע"פ הרמב"ם ז"ל: שהוא היה אב לנביאים, לקודמים לפניו ולבאים אחריו³¹.

על שעת פטירתו של משה איש הא-להים נאמר (סוף דב"ר, ובתנחומא ואתחנן):

באותה שעה, נשקו הקב"ה ונטל נשמתו בנשיקת פה, והיה הקב"ה בוכה, "מי יקום לי עם מרעים, מי יתיצב לי עם פועלי און" (תהילים צד). מי יעמוד לישראל בשעת כעסי, מי יבקש עליהם רחמים בשעה שהם חוטאים.

רוח הקודש אומרת: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה"...

30. משמע שם במדרש כי שתיהן גזירות הן, ואין לאחוז את החבל בסני ראשין.

31. ע"י ברמב"ם בפ"ז מהלי יסודי התורה ה"ו באריכות רבה, בתאוד דרגת נבואתו של משה רבנו ביחס לכל הנביאים ואין דומה לו.